

I arbetet*

– om arbetsskadeskyddets gränser

MIA CARLSSON**

Är det något som Bertil har varit och alltjämt är så är det i arbetet. Med sin snabba och skarpa penna har Bertil som professor, domare och utredningsman berikat juristvärlden med en outsinlig ström av kloka alster – en unik gärning från en juridikens nestor. Den som känner Bertil vet dock att han får tid över för mycket annat också. I den här uppsatsen ska gränsen mellan arbetslivet och allt det där andra som livet innehåller diskuteras utifrån ett ersättningsrättsligt perspektiv, närmare bestämt med fokus på arbetsskadeskyddets gränser.¹

1. Försäkringsskydd vid arbetsskada

1.1 Grundläggande motiv och förutsättningar

Behovet av arbetsskadeförsäkring är knappast ifrågasatt. Allt sedan arbetsskadeskyddets tillkomst har det funnits en grundprincip om att *produktionen* ska bära kostnaderna för de skador som uppkommer i arbetet. Arbetsgivaren leder och kontrollerar arbetet och uppbär vinsten av verksamheten,² medan arbetstagaren har begränsad möjlighet att styra över arbetsriskerna.³ Arbetsförmågan är den enskildes främsta tillgång och den bör därför försäkras. Den

* Artikeln är tidigare publicerad i Bertil Bengtsson 90 år, *Jure* 2016, s. 79 ff.

** Docent i civilrätt och lektor vid Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, verksam vid Stockholm Centre for Commercial Law.

¹ Bertil Bengtsson var biträdande handledare under mitt avhandlingsprojekt Arbetsskada – samspelet mellan skadestånd och andra ersättningsordningar. Det torde vara få doktorander förunnat att ha en så eminent person och jurist som vägvisare på resan.

² Enligt principen "cujus commodum ejus periculum" anses att den som tar fördelarna också får stå riskerna.

³ Se bl.a. SOU 1951:25 s. 13; SOU 1975:84 s. 35 och 76; prop. 1975/76:197 s. 48 f.; prop. 2001/02:81 s. 38; SOU 2015:21 s. 685 f.; Förslag till en reformerad arbetsskadeförsäkring, Arbetsskadekommissionen, 2012 (*i det följande Arbetsskadekommissionen*) s. 15 f.

som arbetar och bidrar till samhällsekonomin anses också förtjäna ett utökad skydd.⁴

Arbetet innebär generellt *en ökad risk för skada* – även om dödsolyckorna minskat kraftigt ökar andra typer av arbetsrisker.⁵ Via arbetsskadeförsäkringen får vi kunskaper om skaderiskerna i arbetet, vilka kan läggas till grund för förebyggande åtgärder och forskning.⁶ Genom arbetsskadeskyddet uppfyller Sverige också sina konventionsåtaganden på arbetsskadeområdet.⁷ Att ersättning utges med stöd av en försäkring är dessutom ägnat att minska behovet av domstolsprocesser på grund av arbetsskador.⁸

Försäkringsskyddet vid arbetsskada – skada till följd av olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet – är tänkt att täcka alla de skaderisker som arbetet innebär.⁹ *I arbetet* sätter gränsen för skyddet, en rättslig värdering av

⁴ Arbetsskadeförsäkringen bygger på grundsatsen att den som skadas i sitt arbete bör ha ett starkare skydd än den som skadas utanför arbetet, se prop. 1975/76:197 s. 9 och 51; prop. 2001/02:81 s. 25 och 38; SOU 2015:21 s. 685 f. Jfr den s.k. arbetslinjen. Om arbetsskadeskyddets framväxt, se bl.a. Edebalk, Per Gunnar, Ståhlberg, Ann-Christine, och Wadensjö, Eskil, Socialförsäkringarna. Ett samhällsperspektiv, 1998; Thorén, Kjell, Arbetsskadeförsäkringen – en historia om sambandet mellan arbete och sjukdom, Arbete och hälsa nr 2010;44(1).

⁵ Se bl.a. SOU 2015:21 s. 204 ff. Även om dödsfallen i arbetet minskat avsevärt är siffrorna ändå dystra. Enligt Arbetsmiljöverkets statistik inträffade i Sverige 53 dödsolyckor i arbetet 2014, dvs. i snitt ett dödsfall i veckan. Därtill tillkommer dödsfall pga. andra orsaker, t.ex. i form av cancersjukdom, hjärtproblem och självmord. EU-kommissionen angav 2008 att det varje år omkommer 5 720 människor i EU i arbetsrelaterade olyckor, enligt uppgifter från Eurostat. Dessutom dör varje år ytterligare 159 000 i arbetsjukdomar enligt ILO:s uppskattningar. Sammantaget innebär detta att någon i EU dör av en arbetsrelaterad orsak var tredje och en halv minut (IP/08/931). Se Hessmark, Lars-Göran, och Jansson, Henrik, Zeteo, 2015 kommentar till 39 kap. 1 § socialförsäkringsbalken (2010:110), SFB.

⁶ Se bl.a. RFV Anser 2001:3, Arbetsskadeförsäkringen – ändamål och funktion s. 13 ff.; Hessmark, Lars-Göran, och Jansson, Henrik, Zeteo, 2015 kommentar till 39 kap. 2 § SFB; Arbetsskadekommissionen s. 26 och 38.

⁷ Bl.a. gentemot International Labour Organisation, ILO.

⁸ Se bl.a. SOU 1951:25 s. 15 ff.; SOU 2015:21 s. 274 och 689 samt vidare Carlsson, Mia, Arbetsskada – samspelet mellan skadestånd och andra ersättningsordningar, 2008 (*i det följande Carlsson, Arbetsskada*) s. 55 ff., 521 ff., 588 ff., 670 ff. och 714 ff.

⁹ Med det generella arbetsskadebegreppet (se 39 kap. 3 § SFB) avses i princip varje i arbetsmiljön förekommande faktor som kan påverka den fysiska eller psykiska hälsan ogynnsamt, SOU 1975:84 s. 94; prop. 1975/76:197 s. 71; prop. 2001/02:81 s. 25 och 39; jfr även SOU 1992:39 s. 96; prop. 1992/93:30 s. 10. För avgränsning av skyddets omfattning anses väsentligt att arbetsskadebegreppet bestäms på ett sådant sätt att alla skador som kan hänföras till arbetet eller arbetsförhållandena verkligen omfattas, SOU 1975:84 s. 9 och 77; prop. 1975/76:197 s. 51 f. och 90. Uttalandena tar sikte på att all form av *skadlighet* i arbetet ska omfattas – vilket var tanken med det generella skadebegreppet –

hur långt vi är beredda att sträcka ut de fördelar som följer med försäkringen. Orsaken (skadligheten) eller det händelseförlopp som lett till skada måste ha ett samband med arbetet.¹⁰ Rekviritet anknyter till skadeståndsrättsliga principer om adekvat kausalitet, i konkretiserad form, genom att det utgör en normativ värdering av försäkringsskyddets gräns. Problematiken kommer främst upp i samband med arbetsolycksfall eller färdolycksfall¹¹ och mer sällan vid arbetssjukdomar (annan skadlig inverkan), som oftast rör långvariga arbetsprocesser.¹² I förarbeten, och i stor utsträckning även i doktrinen, har betydligt större möda lagts vid att precisera arbetsskadebegreppet med avseende på skadlighets- och sambandsproblem, medan liten möda lagts på att diskutera avgränsningen av försäkringsskyddet utifrån kravet på arbetskoppling. Preciserings- och utvecklingen av vad som räknas som en skada i arbetet sker främst genom praxisbildning, vilket framstår naturligt.

Med avseende på skadlighets- och sambandskravet anges att försäkringsskyddet vid arbetsskada ska vara ett reellt skydd vid arbetsrelaterade skador, men att det inte ska täcka andra skador. Det måste därför finnas en rimlig grad av samband mellan en skada och arbetet för att en arbetsskada ska föreligga.¹³ Till skillnad från bedömningen av i arbetet relaterar skadlighets- och sambandsproblemen dock i stor utsträckning till faktiska problem, dvs.

men är uttryck för ett generellt syfte med arbetsskade försäkringen. Några få undantag beträffande psykiska åkommor till följd av vissa faktorer och vissa fall av smitta anges i lagreglerna, se 39 kap. 5–6 §§ SFB.

¹⁰ Se särskilt Carlsson, *Arbetsskada* s. 169 och 203 ff.; Carlsson, Mia, *socialförsäkringsbalansen* (2010:110), 39 kap. 3 §, Lexino, 2014-03-01 (*i det följande Carlsson, Lexino*) 2.3 och 2.5; Grönwall, Lars, Hessmark, Lars-Göran, och Jansson, Henrik, *Arbetsskade försäkring och statligt personskadeskydd*, 6 uppl., 2003 (*i det följande Grönwall, m.fl., Arbetsskade försäkring*) s. 74 ff.; Hessmark, Lars-Göran, och Jansson, Henrik, *Zeteo*, 2015 kommentaren till 39 kap. 3 § SFB, Olycksfallets samband med arbetet (*i det följande Hessmark/Jansson, Zeteo*); Försäkringskassans Vägledning (2003:4) Förmåner vid arbetsskada, version 13 (*i det följande Vägledning (2003:4)*) 5.4–5.11.14.

¹¹ Olycksfall vid färd till eller från arbetet räknas som olycksfall i arbetet, om färden *föranleddes av och stod i nära samband med arbetet*, 39 kap. 7 § SFB. Den försäkrade är alltså skyddad även på vägen till och från arbetet. Det starkaste skälet för att färdolycksfallen omfattas av försäkringen är att de anses ha ett påtagligt samband med arbetet. Ett annat skäl är att det överensstämmer med våra konventionsåtaganden, bl.a. enligt ILO:s konvention nr 121. Se SOU 1975:84 s. 89.

¹² En sak är att det kan vara nog så komplicerat att fastställa vilken eller vilka faktorer som är orsak till en påstådd arbetssjukdom, men sällan huruvida den aktuella orsaken alls kan härledas till arbetet. Se Carlsson, Lexino 2.5–6.

¹³ Se prop. 2001/02:81 s. 38. I möjligaste mån ska även en tydlig gräns mellan arbetsrelaterade och icke arbetsrelaterade skador upprätthållas, a. prop. a.s.; något som dock i praktiken framstår som en utopi.

bevisproblem, medan avgränsningen av i arbetet företrädesvis rör den rent *rättsliga bedömningen*. Avgränsningsproblemen är således funktionellt av olika slag. Utöver klarläggandet av de faktiska omständigheterna vid skadetillfället kräver bedömningen av i arbetet sällan någon omfattande utredning. Medan skadlighets- och sambandsbedömningen är vida omdiskuterad, synes praxisbildningen kring arbetsavgränsningen allmänt accepterad.

1.2 Socialförsäkring och skadeståndsbaserad ersättning

Oavsett om arbetsskadorna regleras genom socialförsäkring eller någon form av ansvarsförsäkring bär systemen som regel drag av såväl socialförsäkring som skadestånd. Det gäller inte bara för svenskt vidkommande, utan även i andra länder och har delvis historik förklaring. Dagens socialförsäkringssystem har sitt ursprung i arbetsskadeskyddet, men i egenskap av just skador i viss verksamhet har arbetsskadorna också en naturlig koppling till skadeståndsrätten. Socialförsäkringen grundas på ett *socialt skyddsintresse*.¹⁴ Frågan blir hur långt det är rimligt att arbetsskadade ska ha ett starkare skydd än andra som drabbas av sjukdom eller skada? Här blir bedömningen av vad som utgör en skada i arbetet avgörande.

Arbetsskadebegreppet är detsamma inom socialförsäkringsbalken (arbetskadeförsäkringen¹⁵) som inom det kollektivavtalsreglerade skyddet via *Trygghetsförsäkring vid arbetsskada*, TFA.¹⁶ TFA betraktas typiskt som en ansvarsförsäkring, men bär drag av personförsäkring till förmån för den skadade.¹⁷ Grundläggande syften bakom TFA har varit att råda bot på culpapregeln tillkortakommanden samt att genom en försäkringslösning undvika skadeståndsprocesser i domstol; TFA träder istället för skadestånd.¹⁸ Skadeståndsrätten bygger ytterst på en intresseavvägning mellan den skadade och den ansvarige, men sociala hänsyn gör sig starkt gällande på personskadeområdet. Arbetsskadornas koppling till skadeståndsrätten framhävs i förarbeten och inte minst den skadeståndsrättsliga grundprincipen om full ersättning

¹⁴ Se bl.a. SOU 1975:84 s. 35 och 76 f.; prop. 1975/76:197 s. 48 f.

¹⁵ Tidigare lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, LAF.

¹⁶ Se 39 kap. 3–7 §§ SFB och § 3 TFA.

¹⁷ Se Carlsson, *Arbetsskada* bl.a. s. 670 ff. Detsamma kan sägas gälla för alla de s.k. no fault-försäkringarna på personskadeområdet. Jfr vidare prop. 1972:5 s. 91 ff. och 101 ff.

¹⁸ Carlsson, *Arbetsskada* s. 66 ff.; *Arbetsskadekommissionen* s. 16 f. Se även Nilsson, Edvard, Nordenson, Ulf K., Oldertz, Carl, och Strömbäck, Erland, *Personskaderättens utveckling – ersättning på grund av individuell skadeståndsrätt eller kollektiv försäkring*, NFT 3/1996 s. 232 ff.; Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagens födelse*, Bertil Bengtsson 90 år, s. 535 ff.

betonas inom arbetsskadeförsäkringen.¹⁹ Grundläggande skillnader mellan arbetsskada enligt socialförsäkringsbalken och enligt TFA ska därför inte överdrivas, men praxisbildningen sker i olika instanser och det kan naturligtvis leda till konkreta skillnader.²⁰

1.3 Praxisbildningen

Försäkringskassan, som administrerar socialförsäkringen, och AFA Trygghetsförsäkringsaktiebolag (AFA Trygghetsförsäkring),²¹ som administrerar TFA, är inte bundna av varandras ställningstaganden i arbetsskadeärenden.²² Försäkringskassan ska, liksom förvaltningsdomstolarna, tillämpa lagen oberoende och objektivt. AFA Trygghetsförsäkring och parterna har möjlighet att tolka TFA i ljuset av socialförsäkringspraxis om de så önskar; en strävan efter *harmonisering* synes också finnas. Ett harmoniserat synsätt kring skadebedömningen mellan arbetsskadeförsäkringen och TFA är ägnat att öka förutsebarheten och förenkla ett i övrigt komplicerat system, inte minst i förhållande till de försäkrade.

Utifrån hur ersättningssystemet vid arbetsskada är utformat är det i praktiken så att flertalet arbetsolyckor idag aldrig når socialförsäkringen, utan endast prövas enligt TFA. Även om vissa olycksfall leder till mer långvariga följder (som berättigar till arbetsskadelivränta) och därför omfattas av arbetsskadeförsäkringen, har de som regel långt tidigare prövats hos AFA Trygghets-

¹⁹ Redan i de allra första raderna av den sammanfattande inledningen till lagpropositionen slås fast att arbetsskadeförsäkringen vilar på principen om full ersättning för inkomstförlust för den som drabbas av skada i arbetet, prop. 1975/76:197 s. 1. Detta upprepas sedan flera gånger på sidorna 49, 55, 67 f., 73, 77 och 98; se likaledes SOU 1975:84 s. 9 f., 76 f., 79, 116, 119 f., 122 och 129 ff. Se vidare prop. 2001/02:81 s. 30 f. Medan den allmänna sjukförsäkringen har gått i en skärpande riktning har arbetsskadeförsäkringen, främst genom arbetsskadelivräntan, behållit den principiella kopplingen till skadeståndsrätten. Arbetsskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen kan ses som delar av ett och samma system.

²⁰ Möjligen gör sig skadeståndsrättsliga principer mer tydligt gällande inom ramen för TFA beträffande bedömningen av sambandsproblem (jfr t.ex. samverkande orsaker), men det är svårt att påvisa några konkreta skillnader mellan arbetsskadeförsäkringen och TFA.

²¹ AFA Trygghetsförsäkring ägs gemensamt av parterna på arbetsmarknaden, dvs. av Svenskt Näringsliv respektive LO och PTK. Det är också parterna som styr över försäkringarna. AFA Försäkring används som samlingsbeteckning för de olika försäkringsaktiebolagen inom AFA.

²² AFA Trygghetsförsäkring administrerar även skador enligt TFA-KL, som gäller för kommun- och landstingsanställda, samt enligt PSA-avtalet, som gäller för statligt anställda.

försäkring enligt TFA.²³ När det gäller olycksfall i arbetet är praxisbildningen enligt TFA med andra ord initial och betydligt mer omfattande (sett till antalet skadefall) än den som numera sker inom arbetsskadeförsäkringen.²⁴ Det får betraktas som en brist i systemet att denna praxis inte offentliggörs genom t.ex. cirkulärreferat eller liknande, inte minst sett till det stora antalet skador²⁵ och den kompetens som finns på området inom AFA Trygghetsförsäkring och de partssammansatta skiljenämnderna.²⁶ All rättstillämpning mår bra av genomlysning och öppenhet; ytterst är det en rättssäkerhetsfråga. I detta sammanhang kan även nämnas den s.k. PSA-nämnden för det statliga arbetsskadeområdet.

Äldre rättspraxis, inte minst från de tidigare försäkringsrätterna och *Försäkringsöverdomstolen*, FÖD, är i stora delar fortsatt av väglädande intresse, om än med vissa förbehåll.²⁷ Det generella arbetsskadebegreppet, som infördes år 1976, har ändrats vid två tillfällen, år 1993 och 2002, med avseende

²³ Berättigar skadorna till viss särskild arbetsskadeersättning enligt SFB kan de prövas av Försäkringskassan på ett tidigare stadium, bl.a. gäller det vid kostnader i form av ersättning för sjukvård utomlands, tandvård eller särskilda hjälpmedel, 40 kap. 11 § SFB. Enligt TFA kan olycksfallskada i princip prövas från första skadedagen.

²⁴ Enligt äldre regelverk skedde prövningen betydligt tidigare även i arbetsskadeförsäkringen. Dock prövas flertalet arbetssjukdomar av Försäkringskassan innan de berättigar till ersättning enligt TFA, jfr § 4 TFA.

²⁵ Arbetsskadorna är den största enskilda personskadegruppen, följd av trafikskadorna. År 2013 godkändes 44 962 arbetsolycksfall, 279 arbetssjukdomar (annan skadlig inverkan) och 6 717 färdolycksfall, dvs. totalt 51 958 godkända arbetsskador, enligt TFA, Arbets-skaderapporten 2015, AFA Försäkring. Antalet nyanmälda skador i TFA uppgick under år 2014 till cirka 76 000, en ökning med cirka 5 000 jämfört med året innan. Enligt AFA Trygghetsförsäkring beror ökningen bl.a. på ändrade försäkringsvillkor, informationskampanjer från arbetsmarknadens parter samt förenklade digitaliserade anmälningsskanaler till AFA Trygghetsförsäkring, se Årsredovisning 2014 för TFA. För år 2013 redovisar Försäkringskassan 6 447 bifallsbeslut i arbetsskadeärenden (samtliga ersättningslag) respektive 5 844 avslagsbeslut och för år 2014 redovisas 7 090 bifallsbeslut respektive 5 924 avslagsbeslut, se statistik www.forsakringskassan.se. Beträffande statistiken jfr även SOU 2015:21 s. 204 ff.; Arbetsskadekommissionen s. 26 ff. och 37 f.

²⁶ Möjlighet finns att överklaga ett beslut av AFA Trygghetsförsäkring till domstol, men som regel prövas försäkringstvister rörande TFA av den partssammansatta Skiljenämnden för arbetsmarknadsförsäkringar – ett för den enskilde billigt alternativ. Enligt kollektivavtalsuppgörelsen får den skadade däremot inte föra skadeståndstalan om arbetsskada i domstol, se § 35 TFA.

²⁷ Detta gäller särskilt avgöranden enligt LAF, men även ännu äldre praxis har i viss utsträckning fortsatt betydelse. Om praxisbildningen avseende arbetsskademål i Försäkringsdomstolen respektive Regeringsrätten (och delvis bristen på sådan praxis från den senare), se Hessmark, Lars-Göran, Något om arbetsskademål och andra socialförsäkringsmål i Regeringsrätten, Regeringsrätten 100 år, 2009 s. 211 ff.

på bevisreglerna för visad skada, men detta har inte berört bedömningen av vad som utgör händelser i arbetet.²⁸

2. Arbetsanknytningen

2.1 Typsituationen

Bedömningen av i arbetet avser försäkringsskyddets omfattning – framförallt i *tid och rum*, men även i relation till den *aktivitet* vari skadan uppkommit eller det händelseförlopp som lett fram till skadan.²⁹ Man kan som utgångspunkt säga att i arbetet omfattar alla skadefall som inträffar

- på den anvisade arbetsplatsen
- under arbetstid
- vid utförande av arbetsuppgifter.³⁰

Problem uppstår när det i något avseende brister i arbetsanknytningen; någon utför arbetsrelaterade uppgifter utanför arbetstid eller sysslar med mer privata göromål på arbetsplatsen när olyckan är framme. Hur starkt samband med arbetet kan man kräva för att fortfarande vara skyddad av arbetsskadeförsäkringen? Man kan komma en bit på vägen genom att definiera vad som i det enskilda fallet utgör *arbetsplatsen* eller arbetsområdet, vad som är *arbetstid* och vad som är att betrakta som *arbetsuppgifter*, men det räcker inte hela vägen. I gränsfallen får man göra en värdering av försäkringsskyddets omfattning i förhållande till syftet bakom försäkringen och omständigheterna när skadan uppkom.

2.2 Typen av skaderisk

Det kan ha viss betydelse – i vart fall för diskussionen – vilken typ av riskfaktor som utlöst skada. Systematiskt är möjligt att skilja mellan bl.a.:

- Typiska skaderisker, dvs. risker som är förknippade med den särskilda verksamheten.
- Externa riskfaktorer (kanske ansvarsgrundande för någon annan eller som i övrigt härstammar från en annan källa än den aktuella verksamheten).

²⁸ Se prop. 1992/93:30 respektive prop. 2001/02:81.

²⁹ Carlsson, Arbetsskada s. 203.

³⁰ Carlsson, Lexino 2.3.1.

- Fritidsrisker, sociala eller privata riskfaktorer, som kan härledas till den försäkrades intressesfär.
- Riskfaktorer från annan arbetsrelaterad verksamhet som den försäkrade är knuten till (i den mån det finns behov av att avgränsa mellan två skilda arbetsverksamheter).
- Det dagliga livets risker, som t.ex. insektsbett.
- Exceptionella risker, som t.ex. eldsvådor eller naturkatastrofer.

Möjligen kan man här utläsa vissa mönster när det gäller kombinationen av var, när och vad i förhållande till olika risker, men snarare handlar det om *en avvägning* mellan olika omständigheter. Praxis ger uttryck för att den tydligaste avgränsningen sker mot den privata sfären. Däremot har anknytningen till de typiska verksamhetsriskerna i sig mindre eller ingen betydelse. Detta kan antas vara ett utslag av att domstolspraxis utvecklas i socialförsäringen och inte i skadeståndsrätten. Ansvarsgrunden är nedtonad, medan just arbetskopplingen har betydelse för vilka skadade som ska vara gynnade i jämförelse med andra socialförsäkrade.

Gränsdragningsproblem kring vad som inträffat ”i arbetet” liknar de som uppkommer vid tillämpningen av rekvisitet ”i tjänsten” inom ramen för arbetsgivarens principalansvar enligt 3 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207), SkL.³¹ Principalansvaret vilar emellertid på en trepartskonstruktion med dubbla skyddsintressen, dels att stärka den skadades möjligheter till ersättning, dels att lätta på ansvaret för den skadevällande arbetstagaren genom att lägga ansvaret på den för verksamheten ansvarige arbetsgivaren. Arbetskadereglererna är istället en inkörsport till åtnjutande av vissa förmåner från socialförsäkringssystemet och TFA. Principalansvaret har också ett något starkare samband med själva arten av den skadevällande handlingen, varför bedömningen i detta avseende inte nödvändigtvis behöver sammanfalla.³² Rättsläget avseende i tjänsten är något oklart och praxis förvånansvärt tunnsådd – vilket delvis kan förklaras av att arbetskadorna ersätts i särskild ordning.³³ Grundprincipen vilar i båda fallen på att arbetsgivaren bör svara för skaderisker i verksamheten.³⁴ Gränsdragningen måste alltid avgöras från fall till fall utifrån de bakomliggande syftena med reglerna.

³¹ Jfr t.ex. gränsdragningen mellan fritid och arbetstid. Även rekvisitet i tjänsten anknyter till en adekvansbedömning.

³² Carlsson, *Arbetskada* s. 207.

³³ Bengtsson, Bertil, och Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen*, 5 uppl., 2014 (*i det följande Bengtsson/Strömbäck, Skadeståndslagen*) 3:1.7.

³⁴ Se vidare prop. 1972:5 s. 211 ff. Som påpekas av Bengtsson i lagkommentaren framträder i propositionen en påtaglig strävan att i tveksamma fall lägga ansvaret på arbetsgivaren

Nedan diskuteras arbetsanknytningen vid arbetsskada i förhållande till arbetsplatsen, arbetstiden och arbetsuppgifterna och därefter något ytterligare i förhållande till den privata intressesfären samt med hänsyn till hemarbete – temana flyter dock in i varandra. Diskussionen kan av naturliga skäl inte bli uttömmande.

3. Arbetsplatsen

3.1 Skador inom arbetsområdet

Gör det någon försäkringsmässig skillnad om jag inom arbetsområdet skadas på en arbetsmaskin eller träffas av en nedfallande plank från grannfastigheten, blir biten av en orm eller inte ser mig för och går rakt in i en lyktstolpe? Som regel inte. Normalt anses de skador som inträffar på själva arbetsplatsen, eller i dess omdelbara närhet, ha skett i arbetet.³⁵ Det krävs inte att skadeorsaken är en *för verksamheten typisk risk*. Även orsaker som har sin upprinnelse i andra verksamheter men som utlöser en skada i arbetet omfattas, liksom *slumpmässiga risker* som t.ex. ormbett, getingstick och åsknedslag eller då någon snubblar till och faller.³⁶ Om arbetstagaren däremot skadas när han eller hon sysslar med privata göromål på arbetsplatsen, så kan skyddet avgränsas. Drabbas någon av sjukdomsanfall på arbetet – som inte har med arbetet att göra – räknas detta inte heller som arbetsskada, såvida inte besvären förvärras eller ytterligare skada uppkommer på grund av arbetsförhållandena; kanske skadar sig den försäkrade på en arbetsmaskin i samband med ett epileptiskt anfall.³⁷

(och dennes försäkring) framför andra inblandade, Bengtsson/Strömbäck, Skadeståndslagen 3:1.1.

³⁵ Carlsson, Lexino 2.3.2; Hessmark/Jansson, Zeteo. I Försäkringskassans vägledning talas om en *presumtion* för att skador på arbetsplatsen räknas som skador i arbetet, Vägledning (2003:4) 5.4.

³⁶ Sådana det dagliga livets faror som inträffat inom arbetsområdet jämfördes enligt lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring, YFL, med olycksfall i arbetet och någon ändring synes inte ha skett; se Vägledning (2003:4) 5.4.1. ”Kravet på samband med arbetet ställes emellertid inte särskilt högt, ty praktiskt taget varje händelse av angiven art, som inträffat på arbetsområdet, accepteras som olycksfall i arbetet. Det kräves alltså inte att händelsen har sin grund i en för arbetet typisk fara; erforderligt samband anses föreligga även då vederbörande på sin arbetsplats drabbas av det dagliga livets faror”, prop. 1954:60 s. 108 f. En anledning härtill är att vistelsen på arbetsplatsen antas föranledd av arbetet, a. prop. a.s.

³⁷ Skadligheten bakom sjukdomen hänförs sig då inte till arbetet. Saken berörs i lagkommentaren till den danska arbetsskadeförsäkringen, Kielberg, Mikael, Arbejdsskadeforsikrings-

Att avgränsningen inte anknyter till verksamhetsrelaterade risker *förenklar försäkringsadministrationen* på så sätt att man inte behöver utvärdera vem som ansvarar för en viss risk. Regresser förekommer i princip inte och premierna är enhetliga i såväl det offentliga som det kollektivavtalsreglerade systemet.³⁸ Skulle försäkringssystemet i framtiden komma att spridas på en konkurrensutsatt marknad måste en annan och mer specificerad gränsdragning göras. Att även livets s.k. dagliga faror omfattas kan sägas gå emot principen om att arbetsskadeförsäkringen inte ska berättiga till ersättning för skador som den försäkrade skulle ha drabbats av oavsett arbetet.³⁹ Förvisso hade inte den konkreta skadan uppkommit där och då om inte den försäkrade befunnit sig på arbetet. Detta relativt generösa synsätt får dock antas förenkla försäkringsadministrationen och bidrar till tydlighet och förutsebarhet.

Sammantaget kan sägas att det sociala skyddsintresset inom ramen för en allmän och obligatorisk försäkring i viss mån påverkar bestämningen av i arbetet. Även praktiska och systematiska hänsyn som behovet av en enkel och förutsebar försäkringsadministration kan antas inverka på utfallet. Det kollektivavtalsreglerade skyddet har i detta avseende en likartad konstruktion.⁴⁰

loven, 5 uppl., 2004 (5 §) 3 kap. 2.1, men principen är sannolikt densamma för svenskt vidkommande, Carlsson, *Arbetsskada* s. 206 f.

³⁸ Detta gäller med undantag för premieskillnader mellan arbetare och tjänsteman i det kollektivavtalsreglerade systemet. Det finns även behov av att härleda en viss skada till rätt avtalsområde, jfr uppdelningen mellan TFA, TFA-KL och PSA, vilket dock utgår från den försäkrades förvärvsarbete.

³⁹ Jfr bl.a. prop. 2001/02:81 s. 38, vilket emellertid företrädesvis syftar på skadlighetskravet. Som en jämförelse kan nämnas att man inom t.ex. den danska arbetsskadeförsäkringen kan få ersättning för insektsstick om risken för sådana stick är större än i allmänhet, exempelvis som vid bageriverksamhet och biodling, men inte vid ordinärt kontorsarbete, se Kielberg, Mikael, *Arbejdsskadeforsikringsloven*, 5 uppl., 2004 (5 §) 3 kap. 2.6.

⁴⁰ Den danska och finska lagstiftningen på arbetsskadeområdet bär drag av såväl socialförsäkring som skadestånd, men beträffande arbetsolycksfall (för finsk del gäller det alla arbetsskador) är dessa försäkrade på den privata försäkringsmarknaden, vilket delvis kan förklara vissa skillnader i synen på försäkringsskyddets omfattning. I Norge är försäkringsskyddet vid arbetsskada, liksom det svenska, tudelat mellan socialförsäkringen (trygden) och privat försäkring; det senare administreras på motsvarande vis som trafikskadorna och hänför sig i den delen till liknande system som i Danmark och Finland. Systemen är dock komplexa och har en historisk förankring. Se Arbetsskadekommissionen s. 43 ff. samt vidare Arbetsskadekommissionens respektive landrapport för Danmark, Finland och Norge, 2011.

3.2 Avgränsning av arbetsområdet

När det gäller färdolycksfall finns det en tydlig och konkret gräns för försäkringsskyddet; den går vid tröskeln till det egna hemmet.⁴¹ Det är inte lika enkelt att avgränsa arbetsområdet och någon egentlig definition av begreppet finns inte. Vad som utgör själva arbetsplatsen får bedömas från fall till fall. I första hand refereras till företagets arbetsplatsområde och inte till det individuella arbetsområdet, såvida det inte handlar om ”mobila arbetsplatser”, som t.ex. för en hantverkare.⁴² Såväl skador på en stationär arbetsplats som skador på ambulerande arbetsställen omfattas; det kan vara på det egna företaget, i en privatpersons hem, vid en grop i gatan, mitt ute i skogen eller i förarhytten på en buss.⁴³ I många fall – såsom vid jordbruk, skogsbruk, vägbyggnadsarbete och vissa slag av försäljningsarbete – är arbetsområdet ganska vidsträckt.⁴⁴

Ett gränsfall kom upp i Skiljenämnden för arbetsmarknadsförsäkringar, ärende 058/2012 (2013-12-11).⁴⁵ En person hade råkat ut för en cykelolycka, efter att ha krockat med en grävling, strax utanför det fabriksområde där han arbetade. Olyckan inträffade på företagets mark, på en av företaget anlagd cykelväg, men utanför det fabriksinhägnade området. Utanför porten till fabriksområdet, på företagets mark, låg f.ö. även en företagsparkering. Fråga uppkom om olyckan var att definiera som ett arbetsolycksfall eller ett färdolycksfall.⁴⁶ AFA Trygghetsförsäkring argumenterade för att skadan, om den skulle vara ett olycksfall i arbetet, måste ha inträffat inom ett område som endast disponerades av arbetsgivaren och som inte var avsett för andra än företagets anställda, dvs. att arbetsgivaren hade exklusiv tillgång till och

⁴¹ Se FÖD 1979:4; Vägledning (2003:4) 5.11.3. Att gränsen normalt går vid passerande av ytterdörren till den egna bostaden torde även gälla när det utanför bostaden finns en trädgård eller en gårdsplan, Harrius, Emma, NFT 3/2008 s. 245. Här kan man dock komma att beakta den specifika skadeorsaken; jfr t.ex. det fallet att den försäkrade snavar över sina barns uteleksaker och skadas. Se nedan avsnitt 7.1 om arbete i hemmet.

⁴² I praxis har begreppet *arbetsområde* använts synonymt med begreppet arbetsplats, se FÖD 1995:21 och RÅ 2007 ref. 1; Hessmark/Jansson, Zeteo.

⁴³ Exempler hämtade från Randquist, Madeleine, och Steen, Lennart, Skadehandboken, 2003 s. 66.

⁴⁴ Prop. 1954:60 s. 109; Hessmark/Jansson, Zeteo. Eftersom man i den norska arbetsskadeförsäkringen inte har ett lika omfattande skydd vid färdolycksfall, kom avgränsningen av arbetsområdet att få viss betydelse bl.a. när det gällde att avgränsa försäkringsskyddet efter bombattentatet i Oslo år 2011.

⁴⁵ Skiljenämnden avgör bland annat ärenden enligt TFA.

⁴⁶ I detta fall berättigade färdolycksfallet ej till ersättning enligt TFA; se § 6 TFA (vid färdolycksfall utges ej ersättning för inkomstförlust under akut sjukdomstid).

kontroll över området. Skiljenämnden berörde dock inte detta och en sådan avgränsning av arbetsområdet framstår alltför onyanserad (även om det många gånger säkert förhåller sig på det sättet).

Inledningsvis måste man göra en distinktion mellan förflyttningar under *pågående arbete* och den förflyttning som sker i och med att man anländer till arbetet inför arbetsdagen eller påbörjar färden hem efter arbetets slut. Under arbetets utförande följer "arbetet" på ett annat sätt med arbetstagaren, t.ex. om han eller hon ger sig iväg för att hämta eller införskaffa något som rör verksamheten.

Skiljenämnden menade att *hemfärden* får anses påbörjad när den anställde med ett praktiskt betraktelsesätt kan anses ha lämnat arbetsplatsen. Vad som avses med detta framstår inte helt klart, men en rimlig tolkning är att man får bedöma saken utifrån omständigheterna i det enskilda fallet med beaktande av att arbetstagaren faktiskt sett har avslutat arbetet. Enligt skiljenämnden får färden oftast anses påbörjad då den anställde lämnar företagets ytterport eller liknande. Det gäller normalt även om arbetsgivaren äger marken utanför, eftersom annars även olyckor som inträffar på ett förhållandevis stort avstånd från den egentliga arbetsplatsen skulle kunna omfattas, vilket inte varit avsett. Händelsen bedömdes som ett färdolycksfall. Man kan uttrycka det så att det är företaget som arbetsgivare, och inte som fastighetsägare, som är det väsentliga.

En parkeringsplats som både allmänheten och ett företags anställda har tillgång till räknas för övrigt inte till arbetsområdet, men däremot en renodlad företagsparkering i anslutning till ett företagsområde, även om parkeringen inte ligger inom området.⁴⁷

Avgränsningen mellan arbetsolycksfall och *färdolycksfall* har betydelse för om skadan ska regleras enligt TFA eller trafikskadelagen.⁴⁸ TFA omfattar alla arbetsolycksfall, dvs. även sådana som inträffat i trafiken, men däremot endast färdolycksfall som inte omfattas av trafikskadelagen. Villkoren för ersättning enligt TFA skiljer sig också något åt beroende på om skadan utgör arbetsolycksfall, färdolycksfall eller annan skadlig inverkan. För den allmänna arbetskadeförsäkringen saknar den distinktionen betydelse eftersom Arbetskadeförsäkringen

⁴⁷ Jfr bl.a. Skiljenämnden för arbetsmarknadsförsäkringar, ärende 130/2008 (2008-30-09), där en sjukhusanställd hade parkerat på sjukhusets personalparkering och på väg dit (efter arbetsdagens slut) gått förbi gästparkeringen, men halkat på personalparkeringen. Med hänsyn till att det var en "blandad" parkering, för både anställda och allmänhet, bedömdes händelsen som ett färdolycksfall och inte som ett arbetsolycksfall.

⁴⁸ Se § 3 st. 4 TFA.

är primär i förhållande till skadeståndsbaserad ersättning och omfattar samtliga arbetsskador, inklusive färdolycksfallen. Färdolycksfallen kommer emellertid inte att behandlas vidare här.

3.3 Skador utanför arbetsplatsen

Om man lämnar arbetsplatsen för att uträtta *privata ärenden* omfattas man som regel inte av arbetsskadeskyddet, men vad händer om jag skadas innan jag hunnit lämna arbetsområdet? Är det avsikten i mina förhållanden eller den geografiska placeringen som avgör? I själva förflyttningsskedet torde det inte spela någon roll vart jag är på väg så länge jag befinner mig på arbetsområdet. Det kan bli väldigt slumpartat bevismässigt om avsikten i mina förhållanden spelar in redan här. Detta ligger också i linje med grundprincipen om att skador som inträffar på arbetsplatsen anses ha skett i arbetet. Skador som uppkommer när jag sysselsätter mig med specifikt privata aktiviteter på arbetsplatsen faller däremot som regel utom försäkringsskyddet.

I mål 7979-12 (2013-05-20), kammarrätten i Göteborg, lämnade en man den reception där han arbetade för att kontrollera sin privata bil, då han hört att någon försökt att bryta sig in i bilen. Mannen blev påkörd. Kammarrätten ansåg inte att det var fråga om ett arbetsolycksfall, eftersom mannen lämnat arbetsplatsen samt gjort det av privata skäl. Rätten fann heller inte något samband mellan olyckan och mannens arbete som receptionist. Om åtgärden företagits i arbetsgivarens intresse⁴⁹ hade utgången kunnat bli en annan, men så var inte fallet. Skaderisken kunde inte heller kopplas till verksamheten. Att skadan inträffat under arbetstid saknade betydelse.⁵⁰

Hade utgången blivit en annan om mannen gått ut för att kontrollera en kunds bil eller en arbetskamrats bil? Ligger det en skillnad i om aktiviteten kan härledas till arbetsgivarens intresse, som kanske rörande kundbilen, eller är det avgörande att det är fråga om en aktivitet som inte är att betrakta som en arbetsuppgift? Det är svårt att ha någon bestämd uppfattning. Å ena sidan en tydlighet om snarlika fall behandlas lika, å andra sidan kan arbetskopplingen variera. Vid olyckor utanför arbetsplatsen torde skaderisken mer sällan kunna härledas till arbetet, vilket sett till lagens syften talar för att begränsa skyddet. Olycksfall i trafiken berättigar som regel till ersättning enligt trafikskadelagen, varför den enskilde i dessa fall inte står utan skydd.

⁴⁹ Om handlingar i arbetsgivarens intresse, se nedan avsnitt 5.1.

⁵⁰ Förvaltningsrätten var av motsatt uppfattning och ansåg att olycksfallet inträffat inom mannens arbetsområde och att han vid tillfället agerade i arbetsgivarens intresse.

4. Arbetstid

4.1 I anslutning till arbetet

För det fall en skada inte sker under arbetstid krävs som regel att händelsen inträffar inom rimlig tid från arbetets början eller slut för att skadan alls ska kunna föras till arbetet. Ju längre tid som går, ju starkare arbets samband i övrigt torde man kunna kräva, t.ex. när det gäller bedömningen av den samsättning personen är engagerad i vid skadetillfället. Vissa aktiviteter synes också klippa sambandet; det gäller kanske främst vid färdolycksfall, t.ex. om den försäkrade inleder en shoppingrunda på vägen hem från arbetet för att senare fortsätta hemfärden.

Skador som inträffar vid aktiviteter inför arbetet eller i anslutning till arbetets slut, exempelvis vid tvättning eller omklädning, räknas som arbets skador.⁵¹ Som ett mycket speciellt fall kan nämnas FÖD 1988:24 där en lantbrukare, innan arbetsdagens början, skadades när han släkte en brand i fastighetens bostadshus. Med motiveringen att branden riskerade att sprida sig till ekonomibyggnader i omedelbar närhet och på så sätt kunde orsaka stor skada på jordbruksrörelsen, dvs. skada på själva arbetsplatsen, ansågs släckningsinsatsen ha ett sådant samband med arbetet att den omfattades av försäkringsskyddet. Det rör sig i detta fall om vad som kan betraktas som en *exceptionell risk*, där bedömningen typiskt sett kanske är mer generös.⁵²

Ibland kan oklarhet uppkomma om när arbetsdagen börjar och slutar. Skada under färd till eller från arbetet räknas som bekant som färdolycksfall. Om arbetstagaren innan han eller hon når platsen för arbetets utförande, kanske en byggarbetsplats, besöker arbetsgivarens kontor eller andra fasta lokaler, exempelvis för ett morgonmöte eller för att hämta viss arbetsutrustning, kan arbetsdagen påbörjas vid den tidpunkten. Fortsatt färd till en byggarbetsplats, ett kundmöte eller liknande blir då att räkna som färd i arbetet.

EU-domstolen har i målet C-266/14 tagit ställning till arbetstidens bestämmande enligt *arbetstidsdirektivet*⁵³ beträffande situationer där arbetstagarna inte har någon fast bestämd arbetsplats eller arbetsplats där arbetet vanligtvis utförs.⁵⁴

⁵¹ Vägledning (2003:4) 5.4.1.

⁵² Jfr dock FÖD 1982:22 II; dödsolycka i samband med husreparation på jordbruksfastighet bedömdes inte ha skett i arbetet.

⁵³ Rådets direktiv 2003/88/EG av den 4 november 2003 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden.

⁵⁴ Målet gällde hur arbetstiden för arbetstagarna i ett spanskt säkerhetsföretag skulle beräknas.

Arbetsgivaren hade stängt ett regionkontor och istället låtit arbetstagarna utgå från hemmet. Arbetstagarna mottog löpande instruktioner från sin arbetsgivare om vilka kunder som skulle besökas varje dag. Resan till kunderna skedde med firmabil som fanns hemma hos respektive arbetstagare. I de löpande instruktionerna angav arbetsgivaren ordningsföljden och tidpunkten för kundbesöken. Arbetstagarna kunde själva bestämma färdväg till respektive kund. Domstolen fann att arbetstagarnas restid hemifrån till kund på morgonen och restiden till hemmet efter det sista kundbesöket var att anse som arbetstid i direktivets mening. Eventuella frågor om ersättning för denna tid var dock en nationell fråga. Domen har bl.a. betydelse för vad som utgör ordinarie arbetstid. Även om saken inte rör arbetsskadeförsäkring, så har det ändå diskuterats om EU-praxis i detta fall kan komma att inverka på försäkringsskyddets avgränsning.⁵⁵

Det finns situationer när arbetstagaren ska vara beredd att inställa sig på arbetet om han eller hon blir inkallad, s.k. *jourtjänst*. Det är knappast rimligt att arbetstagaren då räknas vara i arbete i arbetsskadeförsäkringens mening om inställelse inte sker. Om arbetstagaren däremot blir inringd kan arbetstidens inträde möjligen räknas från telefonsamtalet.⁵⁶

4.2 Raster och måltider

Olycksfall under *rast och paus* jämföras i allmänhet med händelser i arbetet. Raster utgör som regel också betald arbetstid. Däremot omfattar arbetsskadestycket normalt inte skador som sker under *lunchraster*, inte ens om arbetsgivaren förestår serveringen.⁵⁷ En arbetstagare föll omkull i matsalen på en lunchrestaurang där hon regelbundet åt en av arbetsgivaren subventionerad lunch. Olycksfallet ansågs inte som olycksfall i arbetet, FÖD 1991:34. En restaurangchef fick en tandskada när han i personalrestaurangen bet i ett hårt föremål i maten. Den omständigheten att maten tillhandahölls och för-tärdes i en personalmatsal som hörde till arbetsplatsen ansågs inte tillräckligt för att ett samband med arbetet skulle föreligga, mål nr 7242-95 (1997-10-13), kammarrätten i Stockholm. Som exempel på ett yttersta gränsfall kan

⁵⁵ Inlägg av Marlene Buch Andersen och Andreas Bloch Ehlers vid nordisk forskningssamverkan på arbetsskadeområdet november 2015.

⁵⁶ Jfr från dansk rätt Ankestyrelsen SM U-39-01, där skada efter inringning respektive innan hemkomst räknades som i arbetet. För svenskt vidkommande får gränsdragningen mot färdolycksfall särskild betydelse.

⁵⁷ Vägledning (2003:4) 5.4.3 och 5.4.7. Skador som inträffar under resa mellan arbetet och ett måltidsställe ses dock vanligen som olycksfall i arbetet, se vidare Vägledning (2003:4) 5.11.5. Möjligen vore det mer systematiskt att jämföra dessa resor med färdolycksfall.

nämns mål 520-07 (2007-11-23), kammarrätten i Stockholm. En försäkrad, som hade sin arbetsplats förlagd till ett lager inom ett flygplatsområde, skadades i samband med ett lunchbesök vid en restaurang på flygplatsen. Mannen halkade och föll strax utanför restaurangen, innan han lämnat ifrån sig sin lunchbricka. Brickastället var uppställt utanför ingången till restaurangen och fråga uppkom om lunchmåltiden var att anse som avslutad och skadan därmed uppkommit i arbetet (mannen hade ju klivit rakt ut på arbetsplatsen). I ett oenigt domslut godkändes händelsen som arbetsskada. Ett generöst beslut. För den händelse olyckan inträffat till följd av bristande renhållning eller halkskydd från restaurangens sida hade mannen kunnat rikta skadeståndskrav mot restaurangen,⁵⁸ medan om bristerna (och därmed skaderisken) kunde lastas företrädare för arbetsplatsen det hade funnits en mer direkt koppling till arbetet.

För att ett olycksfall som har inträffat under en lunchrast eller liknande måltidsrast ska anses som en arbetsskada krävs att olycksfallet har anknytning till arbetet eller att särskilda med arbetet sammanhängande förhållanden inverkat. Skador i samband med *representationsmåltider* och liknande får bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, såsom syftet, anordnandet och förplikttandet att närvara.⁵⁹ I RÅ 2010 ref. 85 bedömdes ett olycksfall som inträffat i samband med en lunch under en av arbetsgivaren anordnad och bekostad internatkurs som ett olycksfall i arbetet. Vid händelsen drack den försäkrade ur ett glas samtidigt som en arbetskamrat, som satt bredvid, av misstag slog sin armbåge i glaset. Glaset träffade en framtand som gick sönder.

En försäljare blev under ett kundbesök bjuden på kaffe och kaka i kundens bostad. När försäljaren åt kakan skadade han en tand på en körsbärskärna i kakan. Regeringsrätten konstaterade att besök hos kunder i deras hem ingick i den försäkrades arbete som försäljare. Kaffedrickandet tillsammans med kunden kunde knappast ses som en från den försäkrades egentliga arbete skild syssla och fick i vart fall anses ha ett klart samband med hans arbete som försäljare. Tandskadan bedömdes därför som olycksfall i arbetet, RÅ 2007 ref. 1. Det förefaller relativt givet att detta bör vara en skada i arbetet. Kaffedrickandet framstår i en situation som denna inte som en egentlig rast från arbetet; dessutom omfattas skador under kafferaster som regel av försäkringsskyddet, i varje fall om de sker i samband med arbetet.⁶⁰

⁵⁸ Om skadan inte bedömts som arbetsskada.

⁵⁹ Grönwall, m.fl., Arbetsskadeförsäkring s. 76.

⁶⁰ Annorlunda torde vara om kafferasten förläggs till ett kafé på stan eller liknande.

I gränsfall mellan å ena sidan kafferast eller annan paus i arbetet och å andra sidan lunchrast torde man få göra en avvägning till vilken kategori händelsen i första hand bör föras. Ofta talas något mer diffust om måltidsrast, varmed företrädesvis avses en måltid som inte räknas till arbetet. Uttrycket tycks dock skapa viss oklarhet, eftersom även kafferaster kan innebära förtäring av olika slag.⁶¹

”I arbetet” enligt arbetsskadeförsäkringen framstår vid en jämförelse uppvisa en mer formalistisk sida med anknytning till tid och plats för skadan än ”i tjänsten” enligt principalansvaret. I det senare fallet talas ofta om ett funktionellt samband med tjänsten.⁶² Vid bedömningen av i tjänsten har det framför allt betydelse hur pass svårt det är att *förutse* den anställdes handlande, jfr adekvanskravet, samt vilka *kontrollmöjligheter* arbetsledningen haft vid det aktuella tillfället. Även typen av skada kan vägas in vid bedömningen.⁶³ Arbetsgivaren svarar så gott som alltid för arbetstagarens handlande i samband med utförandet av arbetsuppgifter, normalt även för händelser i arbetsgivarens lokaler under arbetstid, liksom vid kaffepaus. Vällar arbetstagaren skada när han eller hon utom arbetstid besöker arbetsplatsen fordras sannolikt att besöket föranletts av arbetet. När arbetstagaren vällar skada utanför arbetsplatsen krävs ett närmare samband med arbetsuppgifterna. Hantverkarens handlande har utan att utgöra ett led i arbetet antagits omfattas av principalansvaret, om det kan anses någorlunda närliggande i sammanhanget.⁶⁴

5. Arbetsuppgifter

5.1 I arbetsgivarens intresse

Aktiviteter som arbetstagaren ägnar sig åt för fullgörande av anställningsavtalet – arbetsuppgifter – anses typiskt ha ägt rum i arbetet. Även händelser

⁶¹ Kanske begränsas skyddet under rast vid egna måltider i fråga om medhavd mat, jfr RÅ 2008 not. 86 och FÖD 1991:34, och möjligen även om maten tillhandahålls som löneförmån, se FR 1956:10. Som ett gränsfall kan även nämnas mål nr 4083-08 (2010-10-18), kammarrätten i Stockholm; skada i samband med morgonfika godtogs ej som arbetsskada. Se Hessmark/Jansson, Zeteo; Vägledning (2003:4) 5.4.3 och 5.4.7. Praxis synes inte helt entydig.

⁶² Mot bakgrund av den rikhaltiga praxis som finns på arbetsskadeområdet jämfört med den fåtaliga praxis som finns rörande principalansvar, skulle man möjligen kunna dra slutsatsen att en arbetstagare är betydligt mer benägen att utsätta sig själv för skada än att skada andra; en sådan jämförelse låter sig dock knappast göras.

⁶³ Jfr NJA 2000 s. 380. Se om fallet bl.a. Bengtsson, Bertil, Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997–2000, SvJT 2002 s. 33 f.

⁶⁴ Se Bengtsson/Strömbäck, Skadeståndslagen 3:1.7.

som har sådan anknytning till arbetet att de kan sägas ha utförts som *ett led i* den aktuella verksamheten eller i övrigt för arbetsgivarens räkning eller i vart fall *i arbetsgivarens intresse* omfattas av försäkringsskyddet; detta kan gälla även om man för tillfället inte har fullgjort någon betald tjänstgöring.⁶⁵ Med ett äldre uttryck talades om att ”arbetstagaren vid olyckstillfället var stadd i arbetsgivarens ärenden.”⁶⁶ I RÅ 1996 not 105 skadades en ridinstruktör när hon på egen häst, utanför ridskolans område, rekognoserade för att finna nya ridvägar till ridskolans verksamhet. Utredningen visade att olycksfallet inträffade under arbetstid, men att ridningen företogs utan anmaning från arbetsgivaren eller överenskommelse med denne. Regeringsrätten ansåg i målet att ridningen företagits i arbetsgivarens intresse och att skadan inträffat under sådana förhållanden att den haft samband med verksamheten i vilken ridinstruktören var anställd. Händelsen bedömdes som olycksfall i arbetet.

En jämförelse kan här göras med NJA 1981 s. 929, vilket rörde bedömningen av ”i tjänsten” inom ramen för principalansvaret. En flicka var ute och red när hästen kom att skada en bil. Bilägaren krävde skadestånd av hästens ägare, med motiveringen att flickan utfört arbete – liknande det som förekommer i anställningsförhållanden – för ägarens räkning. Högsta domstolen fann emellertid att flickan inte var hästens ”skötarflicka” samt att ägaren tidigare samma dag själv hade motionerat hästen. Ridningen ansågs därför inte som arbete för hästägarens räkning, utan som nöjesridning i flickans eget intresse.⁶⁷

Det finns alltid en risk att en åtgärd, som en efterhandskonstruktion, uppges ha skett i arbetsgivarens intresse. Det är en bevisfråga vad som krävs för att godta uppgifter från den skadade. Enligt försäkringspraxis ska *den skadades egna uppgifter* om de faktiska omständigheterna i princip godtas vid utredningen av ett skadefall, såvida det inte finns skäl att misstänka att uppgifterna är oriktiga; detta särskilt med hänsyn till att det ligger i sakens natur att det inte alltid går att få full bevisning.⁶⁸ Just i fallet med ridinstruktören ovan fanns det en särskild anledning för arbetstagaren att utföra den aktuella åtgärden, de gamla ridvägarna kunde inte längre användas. Det kan vidare noteras att den som har arbetsgivaren ”på sin sida” synes ha viss fördel,

⁶⁵ Se bl.a. Lavin, Rune, Socialförsäkringsmål förr och nu – en jämförelse, FT 2003 s. 441 f.; Hessmark/Jansson, Zeteo; Vägledning (2003:4) 5.5–5.5.1.

⁶⁶ Prop. 1954:60 s. 109.

⁶⁷ Se om fallet Hellner, Jan, och Radetzki, Marcus, Skadeståndsrätt, 9 uppl., 2014 9.3.

⁶⁸ Prop. 1975/76:197 s. 92; prop. 2001/02:81 s. 102; Vägledning (2003:4) kap. 5 (inledningen).

medan den som inte har arbetsgivaren med sig, eller rent av har arbetsgivaren mot sig, riskerar att hamna i ett sämre läge försäkringsmässigt.⁶⁹

I arbetsgivarens intresse har en vidare innebörd än rena arbetsuppgifter, men är det fråga om en subjektiv eller objektiv bedömning? Är det vad arbetstagaren uppfattar vara i arbetsgivarens intresse eller är det vad som i efterhand på objektiv grund kan uppfattas vara i arbetsgivarens intresse? Behöver det vara något för arbetsgivaren positivt eller räcker det att viss aktivitet är ett utslag av arbetet? Bevishänsyn talar för en *objektiv bedömning* utifrån de omständigheter som framkommit. Utöver att handlandet får anses ligga i arbetsgivarens intresse, finns inte något specifikt krav på att detta ska vara till särskilt gagn för verksamheten, men att så är fallet kan stärka arbetskopplingen. I undantagsfall kan man kanske skilja ut fall där en handling är till gagn för arbetsgivaren personligen och då att betrakta som en privat tjänst. I detta sammanhang måste man dock beakta arbetstagarens beroendeställning till arbetsgivaren.

Representation framstår som ett område där rättsläget kan ha förändrats med hänsyn till vad som ligger i arbetsgivarens intresse. Som exempel kan nämnas FD 1976:8 (Sof. 8/1976). Vd och några anställda vid ett företag företog tillsammans med vd och en anställd för en större kund en kortare flygtur. Det var vd för företaget som flög planet, som kort efter start störtade och samtliga ombord omkom. Efter flygturen skulle sällskapet åkt i bil till kundföretaget för att avsluta en större affär. Efterlevande till vd och anställd vid kundföretaget begärda ersättning från arbetssskadeförsäkringen, men dödsfallen godkändes inte som arbetsolycksfall. Idag framstår detta som ett arbetsolycksfall. Ett måhända verklighetsnära men försäkringsmässigt speciellt fall är FÖD 1991:22. Målet rörde en försäljningsingenjör som under många år i sitt arbete hade utövat representation med alkohol; fråga uppkom om mannens alkoholbesvär kunde anses som en arbetsskada.⁷⁰ Försäkringsöverdomstolen fann att den försäkrade inte hade varit utsatt för skadlig inverkan i arbetet med avseende på sina alkoholbesvär och lämnade talan utan bifall. Försäkringsrätten hade tidigare funnit, att det inte hade ingått i den försäkrades tjänsteåligganden – eller varit i arbetsgivarens särskilda intresse

⁶⁹ Även om arbetsgivaren normalt inte riskerar något ekonomiskt krav på grund av en godkänd arbetsskada, kan det inte uteslutas att arbetsgivaren "går i försvarsställning" och försöker avvisa skadans koppling till arbetet eller tvärtom känner sympati för den skadade och försöker "hjälpa" den skadade att få ersättning. Inslag av s.k. moral hazard kan aldrig uteslutas.

⁷⁰ I detta fall rör det sig alltså inte om olycksfall, utan om annan skadlig inverkan.

– att mannen skulle dricka alkohol. Domstolen fann med anledning härav att den försäkrade inte hade varit utsatt för skadlig inverkan i arbetet med avseende på sina alkoholbesvär. Fallet anknyter till det arbetsrättsliga ansvar som arbetsgivaren har i förhållande till de anställda; man kan fråga sig om det har någon betydelse i vilken omfattning alkoholkonsumtionen betalats av arbetsgivaren?

Som ytterligare ett speciellt fall kan nämnas FÖD 1991:17, vilket snarast rör skadlighetskravet. En långvårdsläkare kände vanmakt i sitt arbete, eftersom tillståndet hos hans patienter ofrånkomligen försämrades. Påfrestningar i arbetet av detta slag bedömdes emellertid utgöra omständigheter som föll utanför arbetsskadeförsäkringen. Dylika förhållanden kan betraktas som en form av ”skadlighet” som den försäkrade i sin yrkesroll måste tåla – *en arbetsnormal press*.⁷¹

5.2 Tjänsteresa

Tjänsteresor och utbildning som arbetsgivaren beordrat räknas som aktiviteter i arbetet. Här avses till exempel resa i samband med *arbete* och resa i samband med en *kurs eller konferens*.⁷² Det finns inte något krav på att själva sysselsättningen vid skadetillfället ska ha utförts på uppmaning av eller efter överenskommelse med arbetsgivaren. Enligt praxis har olycksfall godkänts när det inträffat under en aktivitet som har varit i arbetsgivarens intresse. I RÅ 1996 ref. 76 ansågs en polismans deltagande i en tävlingsbankett inte i sin helhet ha skett i arbetsgivarens intresse, varför skadefall under senare delen av tillställningen – utanför själva festlokalen – inte bedömdes som en arbetsskada.⁷³

Varje utträttande av något som kan uppfattas som enskilda angelägenheter under tjänsteresor utesluter inte den resande från försäkringsskyddet, men i praxis finns exempel på en sträng bedömning. En person hade efter lunch kört bort till ett torg – för att dels ta ut nödvändiga pengar på banken, dels uträtta ett annat ärende – och därefter varit på väg tillbaka till bilen. Med motiveringen att det ärende som den försäkrade gjort till en tobaksaffär för inköp av en tidning och frukt inte haft något samband med hennes tjänste-

⁷¹ Jfr exempelvis även polisens och prästers arbetssituation.

⁷² Vägledning (2003:4) 5.5.1. I vägledningen synes dock kravet på handlingar i arbetsgivarens intresse något överbetonat sett till tjänsteresan som sådan. En utlandsresa kan med hänsyn till syftet och innehållet f.ö. bedömas som tjänsteresa även om den också ger utrymme för rekreation och förströelse, FÖD 1986:60.

⁷³ Se även FÖD 1989:32 och RÅ 2010 ref. 85.

uppdrag, utan varit av helt privat natur, ansåg en oenig domstol inte att händelsen skett i arbetet, FÖD 685/93. Om tobaksaffären i stället hade legat i anslutning till förrättningsstället eller intill färdvägen, hade avgörandet kanske blivit det motsatta.⁷⁴

Jag har tidigare anfört att vid tjänsteresa är den försäkrade i väsentlig mån skyddad vid olycksfall som inträffar på hotell eller annat övernattningsställe; privata utsvävningar i samband med sådana resor hänför sig emellertid inte till arbetet.⁷⁵ Men möjligen måste detta nyanseras; rättsläget framstår dock något oklart. I FÖD 1995:4 hade en arbetstagare halkat och slagit huvudet i ett kakelgolv på väg till duschen, när hon besökte motionsanläggningen på hotellet där hon bodde; dusch fanns även på hotellrummet. Kammarrätten, vars dom inte ändrades av Försäkringsöverdomstolen, framhöll att omständigheterna vid olyckstillfället inte var sådana att de hade samband med arbetet. I ett nyare fall, mål 1557-07 (2009-06-25), kammarrätten i Sundsvall, hade en man råkat ut för ett olycksfall då han på kvällen halkade i duschen i badrummet till det hotellrum där han för tillfället vistades.⁷⁶ Rätten menade att arbetsskadeförsäkringens skydd skulle utvidgas allt för mycket om det omfattade arbetstagarens personliga hygien i hemmet eller förhyrd bostad. Skötsel av hygien ansågs i detta fall vara en sådan privat angelägenhet som ligger utanför arbetsskadeförsäkringen. Det som kan anföras i motsatt riktning är den omständigheten att skadan inträffat på ett hotellrum under tjänsteresa.⁷⁷ Vilka befogade förväntningar kan en arbetstagare ha på försäkringsskydd under tjänsteresa? Hade utgången varit densamma om personen snubblat på en trasig matta på hotellrummet eller om han eller hon skadats vid en brand på hotellet?

Att under tjänsteresa entydigt skilja mellan arbete och fritid i gängse mening framstår inte som en funktionell lösning; förhållandena påminner till viss del om dem som gäller för arbetstagare som inte kan lämna arbetsplatsen under ledig tid, t.ex. sjömän.⁷⁸ Kanske är det i dessa sammanhang – när skada sker på tjänsteresa men utom själva tjänstgöringen – motiverat att skilja mellan olika typer av risker? Å ena sidan *vardagliga och privata risker*,

⁷⁴ Hessmark/Jansson, Zeteo; jfr FÖD 1189/90.

⁷⁵ Carlsson, *Arbetsskada* s. 205 f.

⁷⁶ Mannen arbetade som konsult i eget företag och jämställdes med arbetstagare på tjänsteresa som arbetar utanför hemorten.

⁷⁷ Det kan noteras att omständigheterna kring hotellvistelsen inte klart framgår av rättsfallet; framstår vistelsen mer som ett boende på arbetsorten än en gängse hotellvistelse påverkar det ev. tolkningen.

⁷⁸ Se nedan avsnitt 6.2.

dvs. skaderisker som lika gärna kan infrias på hemmaplan, som att halka i duschen, eller som är förknippade med den enskildes egen intressesfär, som ett nattklubbsbesök⁷⁹ och å andra sidan risker som man utsätts för på grund av vistelsen och som inte förekommer i hemmiljön, t.ex. en hotellbrand, en trasig hiss, etc. Ett något äldre fall kan nämnas, FD 1978:13 (Sof. 13/1978). En resemontör avled av koloxidförgiftning när han låg och sov. Montören var utsänd av ett svenskt företag för arbete i Algeriet och bodde i en villa som företaget hyrt. Braskaminen som orsakat förgiftningen var inköpt av företaget. Domstolen ansåg att förhållandena var sådana att dödsfall i arbetet förelåg. Rimligen kan det i ett fall som detta inte vara avgörande huruvida arbetsgivaren inköpt kaminen eller inte. Avgörande bör i så fall snarare vara risken i sig; är det en risk som finns i den försäkrades hemmamiljö eller *en risk förknippad med tjänsteresan?*

Situationen vid *utlandsresa* är speciell eftersom arbetstagaren, om olyckan är framme, riskerar att hamna på sjukhus utomlands med höga vårdkostnader och omkostnader som följd – i varje fall om personen rest utanför EU. Omfattas skadan av arbetsskadeförsäkringen, så täcker försäkringen även sjukvårdskostnader utomlands.⁸⁰ I annat fall får den skadade eller arbetsgivaren stå kostnaden för egen del eller genom särskild försäkring.⁸¹ Skador som inträffar på tjänsteresa utomlands innebär därför en särskild risk för kostnader jämfört med skador på hemmaplan. Detta gör att arbetsskadeskyddet får en utökad betydelse, vilket bör vägas in vid bedömningen av försäkringskyddets omfattning och de risker som följer med arbetets förläggande.⁸²

Ett nyare fall, mål nr 4688-15 (2015-10-14), kammarrätten i Stockholm, avsåg en konferens- och friskvårdsresa anordnad av arbetsgivaren. Den försäkrade skadades när han nattetid föll ned från sovloftet i den stuga som hyrts av arbetsgivaren. Med hänvisning till RÅ 1996 ref. 76 (polisbanketten) och FÖD 1995:4 (halkolyckan i motionsanläggningen) konstaterar kammarrätten att skadorna i de fallen inträffat i samband med aktiviteter som ansågs ligga utanför tjänsteresans och arbetets område. I det aktuella fallet hade

⁷⁹ Jfr även FÖD-dom 1173-84 (misshandel och rån på väg till hotellet kl. 02.00 på natten i Rio de Janeiro).

⁸⁰ 40 kap. 11 § SFB. TFA täcker för övrigt kostnader som uppkommit i följd av skadan, se §§ 7 och 21 TFA.

⁸¹ Olycksfallsförsäkringar och andra personförsäkringar ger dock sällan samma skydd vid personskada som arbetsskadeförsäkringen och TFA.

⁸² I fråga om det partsreglerade skyddet finns möjlighet att lösa situationen genom en särskild försäkringsreglering, vilket samtidigt skulle kunna leda till skillnader mellan arbetsskadeförsäkringen och TFA med avseende på bestämningen av i arbetet.

övernattningen i stugan varit det enda alternativet under resan. Övernattningen ansågs därför som ”ett led i konferensresan”. Med ett sådant synsätt framstår min tidigare angivna bedömning vara utgångspunkten; den skadade är under tjänsteresa i väsentlig utsträckning skyddad under själva resan och på hotellet, men inte vid privata aktiviteter. Den väsentliga frågan blir då vad som ligger ”inom tjänsteresans och arbetets område” respektive vad som istället hänför sig till den *privata intressesfären*. Att nattklubsbesök normalt hänför sig till den senare kategorin är tämligen självklart. Halkolyckan i duschen på hotellrummet framstår däremot som ett gränsfall, men bl.a. försäkringsmässiga hänsyn kan tala för en begränsning – sett till att det just rör sig om ett gränsfall. Kammarrättens motivering i domen anknyter till det s.k. dammluckeargumentet, genom hänvisning till risken för en större utvidgning av försäkringsskyddet.⁸³

Vidare kan nämnas att en *facklig förtroendeman* har rätt till tjänstledighet med bibehållna löneförmåner om ledigheten gäller den fackliga verksamheten på arbetsplatsen. Det innebär att han eller hon omfattas av arbetsskadeförsäkringen om ett olycksfall inträffar under denna verksamhet.⁸⁴ Även skador i samband med strejk kan i vissa fall omfattas, om det finns en koppling till arbetet.⁸⁵

6. Avgränsning mot den privata intressesfären

6.1 Handlingar utom eller i strid med arbetet

Avgränsningen av vad som utgör skada i arbetet kan grunda sig på rent konkreta omständigheter – som var och när skadan inträffade – men även på mer subjektiva omständigheter, hänförliga till arbetstagarens eller arbetsgivarens agerande. Aktiviteter som inte alls har med anställningsavtalets förpliktelser att göra hör som regel inte till arbetet. Även om aktiviteterna företas på arbetet och under arbetstid kan de vara av det slaget att den anställde ställer sig *utanför försäkringsskyddet*, t.ex. om han eller hon engagerar sig i helt privata göromål.⁸⁶ Skador som inträffar i samband med att arbetstagaren använder arbetsutrustning i eget intresse faller därför utanför, om inte arbetet är

⁸³ Jfr även ett äldre mål där olycksfall med varmvatten för en handelsresande under badning på hotellrummet inte godkännts TAF 13/1964; se Hessmark/Jansson, Zeteo.

⁸⁴ SOU 1998:37 s. 99 f.; Vägledning (2003:4) 5.8.

⁸⁵ Se Grönwall, m.fl., Arbetsskadeförsäkring s. 74. Jfr dock FÖD 1990:11; skada vid bordtennis i personalrum på arbetsplatsen i samband med olovlig stridsåtgärd ansågs inte ha inträffat i arbetet.

⁸⁶ Se Carlsson, Arbetsskada s. 208 ff.

mycket kortvarigt, sker under betald arbetstid och inte står i strid med arbetsgivarens uttryckliga förbud.⁸⁷ Bedömningen kan påverkas av om arbetsgivaren har lämnat sitt godkännande till att exempelvis använda arbetsmaskiner. Det kan i dessa sammanhang ha viss betydelse om det är en arbetstypisk risk som utlöst skada eller någon helt annan risk. En jämförelse kan göras mellan mannen som skadades när han gick ut för att kontrollera en bilstöld och en person som skadas på en arbetsmaskin när han eller hon tillfälligt ordnar en privat sak. I det senare fallet kanske skadan lika gärna kunde ha inträffat vid arbetets normala utförande.

Arbetstagarens *eget beteende* kan likaledes leda till att en skada inte anses ha samband med arbetet. Arbetskadeförsäkringen erbjuder ett utökat skydd i förhållande till andra grupper. I de fall den skadade handlat på ett för arbetet verksamhetsfrämmande sätt, är motivet för skyddet inte givet;⁸⁸ så kan vara fallet om arbetstagaren vida går utanför sina arbetsbefogenheter eller rent av begår en uppsåtlig brottslig handling. Bedömningen tycks med åren ha blivit mer generös till den försäkrades förmån, vilket kan motiveras av att det inte finns möjlighet att jämka ersättningen enligt socialförsäkringen;⁸⁹ någon medvållanderegeln tillämpas inte i arbetskadeförsäkringen.⁹⁰ Antingen utges full ersättning eller ingen alls. Inom TFA finns däremot möjlighet att jämka ersättningen på grund av *grovt medvållande* , men restriktiviteten är stor när det gäller jämkning av personskada (vilket också framgår av försäkringspraxis) och därför ska man kanske inte ta detta som intäkt för skillnader i omfattning mellan arbetskadeförsäkringen och TFA.⁹¹ Generellt bör man beakta att arbetskadeförsäkringens allmänna syfte är att ge kompensation vid skaderisker som finns i arbetslivet och som den skadade har begränsad möjlighet att påverka.

Även om en arbetstagare handlar vårdslöst och bryter mot förbud kan han eller hon omfattas av försäkringsskyddet. Inte heller höggradig berusning

⁸⁷ Vägledning (2003:4) 5.9.

⁸⁸ Se Kjønstad, Asbjørn, Yrkesskadetrygden. Fire utvalgte emner, 1979 s. 58.

⁸⁹ Se Carlsson, Lexino 2.3.4; Hessmark/Jansson, Zeteo.

⁹⁰ Enligt äldre lagstiftning kunde t.ex. ersättning till en försäkrad sättas ned om ett olycksfall berodde på att han eller hon hade brutit mot arbetsföreskrifter och varit grovt vårdslös. När YFL samordnades med sjukförsäkringen slopades dock bestämmelsen med hänvisning till att mera flagranta fall torde kunna falla in under bestämmelser som i dag motsvaras endast av en regel i 107 kap. 6 § SFB om skada vid uppsåtligt brott, Hessmark/Jansson, Zeteo.

⁹¹ Jämkning på grund av medvållande synes i praktiken knappast förekomma enligt TFA. Se Carlsson, Arbetsskada s. 211 f.

behöver utgöra tillräckligt hinder för ersättning.⁹² Skyddet gäller däremot inte om en arbetstagare handlar *i strid med arbetets syfte* eller arbetsgivarens uttryckliga order och handlingen är främmande för arbetet.⁹³ Det kan vara så att den skadade själv orsakar en skaderisk genom att trotsa förbud eller på annat sätt handla arbetsstridigt. Exempel på detta finns i praxis, men här får man tolka äldre praxis med försiktighet – i varje fall om det är en *typisk och betydande arbetsrisk* inblandad. Sociala skyddshänsyn gör sig gällande samt det faktum att den arbetsskadade vistas i en farlig miljö. I ett äldre fall, FR 1942:67, skadades en 16-årig pojke när en gasverksbyggnad exploderade. Explosionen berodde troligtvis på att 16-åringen rökt i byggnaden. Pojken hade vid upprepade tillfällen rökt i byggnaden, trots förbud från arbetsgivaren. Olyckshändelsen godkändes inte som olycksfall i arbetet enligt en YFL-dom. Utgången torde idag blivit den motsatta. För övrigt är det tveksamt om rökning skulle uppfattas som grov vårdslöshet enligt skadeståndsrättsliga principer om jämkning vid personskada, men det kan bero på den aktuella skaderisken.

Vid *slagsmål* har arbetstagarens eget handlande stor betydelse. Om någon frivilligt ger sig in i ett slagsmål och skadas, föreligger normalt inte en arbetskada; bedömningen kan emellertid bli en annan om oenigheten har sin grund i arbetet. Rent privata uppgörelser eller gräl på arbetstid, vilka leder till skada, räknas inte som arbetsrelaterade.⁹⁴ FÖD 1995:9 gällde en hjärtinfarkt i samband med ett gräl angående en arbetsangelägenhet vid en privat fest. Händelsen ansågs inte ha inträffat i arbetet. Däremot godtogs ett överfall utanför bostaden, föranlett av ett gräl dagen före, som färdolycksfall i arbetet, FÖD 1985:43. I FÖD 1980:9 hade en arbetstagare under en paus i arbetet utdelat en skämtsam spark mot en arbetskamrat. Kamraten sträckte i en reflexrörelse ut handen till skydd, varvid hon kom att skadas. Händelsen godkändes som olycksfall i arbetet.⁹⁵

I dessa sammanhang får man vara noga med att skilja mellan privata meningsskiljaktigheter och situationer som kan betecknas som *mobbning*

⁹² Dock gällde försäkringen inte när en person under alkoholhallucinos hoppade ut genom ett fönster från ett omklädningsrum, FÖD 401/81.

⁹³ Blomqvist, Göte, och Lundberg, Allan, Lagstiftning om yrkesskador m.m., 1956 s. 41; Carlsson, Arbetskada s. 208 f.; Vägledning (2003:4) 5.4.5. Kravet på arbetsrelation kan i vissa situationer jämföras med en alternativ eller dold medvållanderregel, Carlsson, Arbetskada s. 210.

⁹⁴ Detsamma gäller i fråga om avgränsningen av principalansvaret enligt 3 kap. 1 § SkL i relation till arbetstagaransvaret enligt 4 kap. 1 § SkL.

⁹⁵ Se likaledes FÖD mål nr 765/88.

eller trakasserier mot någon bland arbetskamraterna. En sådan situation kan inte avfärdas för att angreppen inte rör arbetet. Mobbning, trakasserier och kränkande särbehandling av olika slag är i sig en hälsorisk i arbetet som omfattas av försäkringsskyddet. I praktiken kan det vara svårt att dra gränsen mellan privata meningsmotsättningar och förhållanden som förs till arbetet; mobbning kan utgöra en reaktion på privata meningsskiljaktigheter eller vara en följd av missnöje med legitima ledningsbeslut.⁹⁶ När konflikter övergår till systematisk mobbning eller trakasserier på arbetsplatsen är utgångspunkten att handlandet sker i arbetet – liksom arbetsgivaren har en arbetsrättslig plikt att reagera mot beteendet – oavsett vad trakasserierna handlar om.⁹⁷ Här kan även uppmärksammas undantagsregeln i försäkringsskyddet avseende vissa särskilda faktorer i samband med psykisk ohälsa (39 kap. 5 § SFB).⁹⁸ Undantaget omfattar emellertid inte situationer där relationsstörningar övergår i mobbning och trakasserier.⁹⁹

RÅ 1997 not. 252 rörde fråga om skadlig inverkan i arbetet till följd av trakasserier utövade av chefens hustru.¹⁰⁰ De aktuella besvären bedömdes ha sin grund i misstankar rörande privata omständigheter. Domstolen ansåg inte att dessa riktats mot den försäkrade till följd av åtgärder som hon vidtagit i sin anställning eller annars på grund av denna. Misstankarna hade inte kommit från företagsledare, arbetsledare, arbetskamrat, kund eller annan som verksamheten riktat sig mot; inte heller var de, enligt domstolen, ett utflöde av någon särskild risk för trakasserier som varit förbunden med anställningen. Trakasserierna ansågs därför inte ha tillräckligt samband med arbetet för att utgöra skadlig inverkan i arbetet i försäkringens mening. I ett

⁹⁶ Stendahl, Sara, De mobbade och rättvisan. När kränkande särbehandling blir en arbets-skada – en analys av domar från kammarrätterna 2005–2012. Nordisk Socialrättslig Tidsskrift (NST) nr 7–8/2013 s. 81 ff.

⁹⁷ Se bl.a. AFS 2015:4 om organisatorisk och social arbetsmiljö. En annan sak är att bevisvärigheter inte sällan uppkommer vid den här typen av problem, såväl avseende vad som faktiskt förekommit med hänsyn till förhållandena på arbetet, som kring orsakssamband och skadebestämning.

⁹⁸ ”Som arbetsskada anses inte en skada av psykisk eller psykosomatisk natur som är en följd av en företagsnedläggelse, bristande uppskattning av den försäkrades arbetsinsatser, vantrivsel med arbetsuppgifter eller arbetskamrater eller därmed jämförliga förhållanden.”

⁹⁹ Se härom Carlsson, Arbetsskada s. 221 ff.; Stendahl, Sara, De mobbade och rättvisan. När kränkande särbehandling blir en arbetsskada – en analys av domar från kammarrätterna 2005–2012. NST nr 7–8/2013 bl.a. s. 99 f., 106 f., 114, 119 f. och 124 ff.

¹⁰⁰ Domstolen konstaterade att arbetsskadeförsäkringen omfattar inverkan av en sådan i arbetsmiljön förekommande faktor, som kan påverka den fysiska eller psykiska hälsan ogynnsamt, se prop. 1975/76:197 s. 71.

fall som detta kan man fråga sig vilken betydelse det har om misstankarna var grundlösa eller hade visst fog för sig, om de inblandade kände till varandra privat eller endast var kopplade till varandra genom anställningen? Arbetsrättsligt har arbetsgivaren alltid det övergripande ansvaret för arbetsmiljön. Det framgår inte klart av domen vad trakasserierna bottnade i. Det är därför något osäkert vilken bäring rättsfallet har idag. Om det rör sig om regelrätt mobbning eller systematiska trakasserier faller handlandet allmänt sett inom ramen för arbetet.

Det är knappast ett krav att skadlighet i arbetet måste komma från någon som har särskild anknytning till verksamheten. Trakasserier i samband med arbetet, från exempelvis en psykiskt störd person eller vid kränkande handlingar av någon okänd, torde – om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda – kunna härledas till arbetet, oaktat en sådan utomstående person inte har något med verksamheten i sig att skaffa. En motsatt ståndpunkt skulle innebära att dylika risker negativt särbehandlas i förhållande till andra risker, som ibland av mer eller mindre tillfälliga omständigheter ”råkar” utlösas i en arbetssituation.¹⁰¹ *Överfall eller hot* som någon ofrivilligt utsätts för i samband med arbetet – som leder till fysisk eller psykisk skada – omfattas självfallet av skyddet. Vilka arbetsrisker som en arbetstagare får anses tåla och ha beredskap för, kan möjligen variera mellan olika yrkeskategorier; det är inte säkert att skadlig inverkan i arbetet bedöms på samma sätt för en polisman som för ett butiksbiträde.¹⁰²

6.2 Sociala aktiviteter

Om skada inträffar under sociala aktiviteter med koppling till arbetet är det ofta svårt att dra gränsen för försäkringsskyddet. Bidrar arbetsgivaren med mat och dryck eller utrustning av något slag kan det vara ett tecken på att det finns en tillräcklig koppling till arbetet, dvs. att aktiviteten kan sägas ske i arbetsgivarens intresse. Även den som skadar sig när han eller hon idrottar under fritiden kan i vissa fall omfattas av arbetsskadeförsäkring. Förutsättningen är att idrottsutövningen har en påtaglig anknytning till arbetet. Gränsfall kan uppkomma när det inte formellt sett är obligatoriskt att delta i en viss aktivitet, men det uppstår social press eller förväntas av

¹⁰¹ Carlsson, *Arbetskada* s. 225; Carlsson, *Lexino* 2.5.

¹⁰² Jfr s.k. arbetsnormal press samt med avseende på skadeståndsrätten, Andersson, *Kränkningersättning – spott och spe för yrkespersoner*, InfoTorg, f.d. PointLex, december 2005 4–5, om olika yrkeskategoriers beredskap för diverse påfrestningar och angrepp.

arbetsgivaren eller arbetskamraterna att alla deltar.¹⁰³ Det ställs dessutom andra krav på arbetet idag än tidigare; social kompetens skattas högt i arbetslivet och sociala aktiviteter sker i större utsträckning i arbetsgivarens intresse. Inte sällan kan det också vara fråga om udda sporter med riskfyllda moment. Utmärkande är att arbetet i varje fall är anledning till att man alls deltar i aktiviteten. Ytterst blir omständigheterna i det enskilda fallet avgörande.

Knäbesvär som uppkommit under motionsgymnastik anordnad på arbetsplatsen under arbetstid har ansetts som skada till följd av olycksfall i arbetet, FÖD 1988:16. I det äldre fallet FR 1949:125 skadades en arbetstagare när han under en rast spelade fotboll intill verkstadsområdet. Skadan bedömdes enligt YFL som arbetsskada, eftersom den försäkrade tillsammans med arbetskamraterna brukade idrotta och spela fotboll där under rasterna med arbetsgivarens samtycke och ekonomiska stöd. I FÖD-dom 133-1981 skadades en deltidsarbetande brandman när han under fritiden hade fysisk träning med sina arbetskamrater. Skadan godkändes som olycksfall i arbetet. Träningen skedde på inrådan av företagshälsovården och vid bedömningen togs hänsyn till att:

- arbetsgivaren tillhandahöll lokal, material och kläder,
- träningen låg i arbetsgivarens särskilda intresse,
- träningen enbart var organiserad för kommunens brandmän samt
- träningen hade en påtaglig anknytning till arbetet.¹⁰⁴

Ett mer speciellt fall är FÖD 1989:32; en busschaufför – som anlitas för en skidresa – skadades under betald arbetstid, men inte i direkt samband med utförande av sin egentliga arbetsuppgift som chaufför, utan vid skidåkning. För uppdraget hade emellertid särskilt önskats en skidkunnig chaufför, varför olycksfallet ansågs ha samband med verksamhet i arbetsgivarens intresse.

Möjligt är att arbetsgivaren i vissa fall kan bli ansvarig som arrangör eller principal enligt skadeståndsrättsliga regler. I den utsträckning arbetsskadeskyddet och principalansvaret är överlappande hindrar § 35 TFA en skadeståndstalan, men skulle principalansvaret i något avseende sträcka sig längre är en skadeståndstalan möjlig. Tänkbart är att det finns gränsfall som kan fångas in, men för den enskilde blir det då en mer komplicerad och osäker process att föra.

¹⁰³ Skärberg, Lars Olav, och Reusch, Marianne, Yrkesskade, 2003 s. 45.

¹⁰⁴ Se Vägledning (2003:4) 5.7.

7. Hemarbetare och hemarbete

7.1 Arbete i hemmet

För vissa förvärvsarbetande blir arbetskopplingen mer speciell. Om en person förvärvsarbetar, för en arbetsgivare eller för egen räkning, i hemmet och råkar ut för en skada omfattas han eller hon av arbetsskadeförsäkringen, men gränsen mellan arbete och fritid kan bli diffus. Till skillnad från arbete på andra arbetsplatser krävs för hemarbetande att olycksfallet står i *påtagligt och direkt samband* med det förvärvsarbete som utförs; detta i syfte att undvika att även skador ”i hemmet” omfattas.¹⁰⁵ Bedömningen kan påverkas av att arbetet innebär en förhöjd risk i hemmiljön, vilket inverkar även på mer vardagliga sysslor. Man kan möjligen ställa frågan om det för avgränsningen gör någon skillnad om den som skadas alltid har sitt hem som arbetsplats eller bara tillfälligt arbetar hemifrån? Eventuella utredningsproblem avseende omständigheterna kring skadefallet torde dock generellt vara desamma.

FÖD 1995:21 framstår som ett gränsfall; en dagbarnvårdare utförde sitt arbete i den egna bostaden och skadade sig då hon skulle stänga ett nyputsat fönster. Med motiveringen att under den tid försäkringstagaren tog emot barn i hemmet måste detta ses som hennes arbetsplats samt med hänsyn till att hon inte stängde fönstret enbart i eget intresse utan i samband med arbetet, godkändes det inträffade som skadefall i arbetet. I detta fall fungerade samma plats viss tid på dygnet som den försäkrades hem och viss annan tid som hennes ordinarie arbetsplats.

Som framgår behöver åtgärden inte ensidigt vara att hänföra till egna intressen eller till arbetet, ett visst samband med det senare räcker. Att putsa och sedan stänga fönstret är visserligen en åtgärd som kan utföras som en privat angelägenhet, men även som ett led i att hålla arbetsplatsen välstädad. Det framstår dessutom naturligt att stänga fönstret under arbetet med barnen. På detta sätt kan man säga att den försäkrade, trots att hon är i hemmet, uppbär ett likvärdigt skydd som om hon skulle utfört samma handling på en normal arbetsplats. I just det här fallet torde det heller inte ha uppstått några bevisproblem om skadetidpunkten och huruvida hon faktiskt befann sig i

¹⁰⁵ Prop. 1954:60 s. 109; Vägledning (2003:4) 5.4.6. Enligt försäkringsvillkoren för TFA gäller uttryckligen att när skada drabbat s.k. *hemarbetare* (varmed avses anställda som i sin bostad eller i lokal i direkt anslutning till denna utför arbete åt arbetsgivare, se § 10 för AFA Försäkringarna gemensamma villkor) ska skadan ha ett *direkt samband* med användningen av arbetsmaskiner eller arbetsmaterial som tillhandahållits av arbetsgivaren eller uppenbarligen uppkommit vid utförandet av arbetsmoment i hemmet, § 5 TFA. Här ställs kraven på arbetssamband således högt.

arbete. Som regel är det annars *svårare att kontrollera* när och vad som hänt i samband med skadefall som inträffar i hemmet, utan närvaro av kollegor, etc. Normalt ska man ta den skadades uppgifter om skadefallet för goda, men om det finns en ökad risk att den skadade kan påverka utfallet så brister det i försäkringstanken. Dylika hänsyn kan motivera ett tydligare arbets samband än om skadan skett på arbetsplatsen. Att avgränsa hemskadorna till de som har en mer direkt koppling till arbetet ställer också vissa krav på den skadade att visa på sådana omständigheter. Möjligen bör man mer principiellt skilja mellan bevismässiga respektive rättsliga avgränsningsproblem i anknytning till försäkringsskyddets omfattning i dessa sammanhang.

Från dansk arbetsskadepraxis kan nämnas två fall där arbetstagaren först arbetat hemma och därefter kommit till skada i samband med transport till andra arbetsåtaganden.¹⁰⁶ I det första fallet var en reparatör på väg till arbetet för att hämta visst arbetsmaterial, för att sedan åka vidare på kundbesök, när olyckan inträffade. I det andra fallet var en socialarbetare på väg till ett möte, efter att ha arbetat hemifrån, när hon skadades. Det fanns i båda fallen en uppgörelse med arbetsgivaren om att arbete skulle utföras i hemmet. Skadorna ansågs ha uppkommit i samband med arbetet. Bedömningen torde utfalla på samma sätt för svenska vidkommande. Utgången blev däremot den motsatta i ett annat avgörande där den försäkrade hade arbetat hemifrån för att sedan ge sig iväg på ett kundbesök.¹⁰⁷ På väg ut från den privata bostaden föll han över en barncykel tillhörig hans egna barn. I handen hade han två kassar med vin, som var en gåva till kunden, och i ett försök att rädda dessa i samband med fallet knäckte det till i ryggen. Skadan ansågs inte ha samband med arbetet. Även om sambandsbedömningen inte alltid sker på samma sätt enligt dansk och svensk arbetsskadepraxis, framstår avgränsningen i fallet allmänt motiverad. Visserligen förflyttar sig den skadade mellan två arbetsåtaganden och sannolikt kan sägas att personen tidsmässigt är i arbete, men det är en *typiskt privat risk* som utlöst skadefall i samband med arbete i hem-

¹⁰⁶ Ankestyrelsen U-13-08.

¹⁰⁷ Ankestyrelsen U-9-06. Den skadade hade hemarbetsplats och arbetade hemifrån två till tre dagar i veckan. Jfr motsatt utgång i U.2010.963.2V, där den försäkrade efter att ha arbetat hemifrån föll utanför sin bostad medan hon bar på visst arbetsmaterial. Venstre Landsret fann att skadan uppkommit i arbetet. Se även Ulfbeck, Vibe, Employers' Liability and Workers' Compensation: Denmark, Oliphant, Ken, and Wagner, Gerhard, (eds) Tort and Insurance Law, ECTIL, vol. 31, 2012 s. 113 f.

met. Här har det således betydelse vilken specifik skaderisk det är som utlöst skadan.¹⁰⁸

När det gäller *egenföretagare*, som i viss utsträckning har sin bostad som arbetsplats, kan det ibland vara tveksamt om ett olycksfall har samband med arbetet. En förutsättning för att ett olycksfall i hemmet ska omfattas av arbetsskadeförsäkringen är att den försäkrade är i arbete eller håller på med något som har samband med arbetet. Det bör också krävas att det arbete som har orsakat olycksfallet anses ingå i eller ha ett nära samband med själva driften av den verksamhet som egenföretagarens arbete avser, dvs. att det är fråga om en mer arbetstypisk risk.¹⁰⁹ Därmed skulle t.ex. inte en vardaglig risk som råkar utlösas i samband med att arbetet utförs omfattas. Till denna kategori hör även jordbrukare. I FÖD 1983:1 II godkändes en jordbrukares olycksfall vid byte av överdragsklädsel i personbil som olycksfall i arbetet, med anledning av att åtgärden var föranledd av bilens användning för vissa transporter i jordbruket. I FÖD 1982:22 I bedömdes en jordbrukares fall i trappa till övervåningen i bostaden, då han skulle väcka sin hustru inför dagens arbete, däremot inte som olycksfall i arbetet eftersom jordbrukaren vid fallet varken utförde arbete eller var stadd i ärende som hade tillräckligt samband med arbetet.¹¹⁰

7.2 Vissa särskilda grupper av förvärvsarbetande

Vad som utgör skada i arbetet får inom vissa yrkesområden bedömas utifrån särskilda hänsyn; detta gäller exempelvis yrkeskategorier som inte har möjlighet att lämna arbetsplatsen ens under sin fritid. En sjöman som under sin fritid drabbas av ett olycksfall på det fartyg där han eller hon är anställd

¹⁰⁸ Exempel finns på fall där den försäkrade satt sig ute i den egna trädgården med arbetsuppgifter och därefter, med arbetsmaterial i handen, gått iväg för att hämta något och då snavat över en rot på marken och skadats. Även en sådan händelse torde huvudsakligen kunna föras till den privata intressesfären med tanke på valet av arbetsplats och den risk som utlöst skadan. Omständigheterna i övrigt kan dock tala i motsatt riktning. Se även Nedergaard Thomsen, Henrik, Arbejdsskadeansvaret – afgrænsning i tid og rum, Ulfbeck, Vibe, (red.) Arbejdstagerskader, Afgrænsning, placering og kanalisering af ansvar, 2014 s. 48 f.

¹⁰⁹ Vägledning (2003:4) 5.6. Detta framgår också av ett antal avgöranden, se bl.a. FÖD-dom 1985-1981, FÖD 1983:1 och FÖD-dom 878-1983.

¹¹⁰ Jfr det tidigare nämnda FÖD 1988:24 (räddningsaktion i samband med brand i bostadshus på jordbruksfastighet) samt FÖD 878/83. Regler om förvärvskällor eller andra beskattningsregler påverkar som regel inte gränserna för vad som utgör arbetsskada, se Hessmark/Jansson, Zeteo.

omfattas i regel av arbetsskadeförsäkringen. Detsamma kan även gälla om en sjöman deltar i organiserad fritidssysselsättning i land och då råkar ut för ett olycksfall.¹¹¹ Ersättning kan även utges när skada inträffar på en plats nära fartyget eller inom ett speciellt hamnområde.¹¹² Även om således ett visst fritidsskydd finns för sjömännen har olycksfall i arbetet inte godkänts för en sjöman som skadats när han under fritid ombord tillverkat och avfyrat en leksakskanon. Ett främmande beteende har då ansetts bryta skyddet, FÖD 882/82.

Beträffande sjömän och liknande yrkeskategorier med utlandstjänstgöring finns det anledning att hänvisa till vad som gäller vid tjänsteresa utomlands.¹¹³ I tillämpliga delar är möjligt att dylika hänsyn kan påverka försäkringsskyddets omfattning även för dessa personer. Skillnaden är att vid tjänsteresor är det som regel fråga om mer tillfälliga situationer, medan t.ex. vissa sjömän kontinuerligt vistas utomlands. Möjligen borde detta leda till särskild försäkringsreglering med avseende på skadeskyddet.

7.3 Ett flexiblare arbetsliv

Utvecklingen från det klassiska industrisamhället till dagens informations-samhälle har inneburit omvälvande förändringar av arbetslivets villkor. För många arbetstagare har gränsen mellan arbete och fritid suddats ut; det talas om *det gränslösa arbetslivet*. Arbetsuppgifter utförs på tjänsteresan, på förtroendetid, på distans hemifrån eller på andra platser och tider än på det normala arbetet. Att i den verkligheten ändå sätta gränser för vad som är skador i arbetet och inte låter sig inte så enkelt göras.

Många arbetstagare saknar idag reglerad arbetstid och kan i stor utsträckning själva välja om de utför sitt arbete på arbetsplatsen eller på annat ställe; kopplingen till arbetet består i själva arbetsuppgifternas utförande. Det väsentliga blir i det sammanhanget att avgöra vilka aktiviteter som kan härledas till arbetet och inte, liksom vilka risker som kan föras till arbetet och inte. Grundprincipen om att försäkring vid arbetskada ska omfatta samtliga skador i arbetet har inte förändrats, men verkligheten erbjuder nya utmaningar. Med det gränslösa arbetslivet uppkommer inte minst *bevisproblem* i förhållande till de faktiska omständigheterna kring skadan. Det är viktigt att

¹¹¹ SOU 1975:84 s. 172 f.; Vägledning (2003:4) 5.4.8; Hessmark/Jansson, Zeteo. Jfr FÖD mål nr 1351/82 och mål nr 882/82.

¹¹² SOU 1976:50 s. 133.

¹¹³ Se ovan avsnitt 5.2.

försäkringsmässigheten upprätthålls, så att inte försäkringsskyddets utformning leder till missbruk. Det blir angeläget att värna om bevisbörd och beviskrav för påvisande av att viss skada inträffat i situationer där anknytningen till arbetet är mer omdiskuterad. Samtidigt kan man inte uppställa krav som leder till ett omöjligt läge för den enskilde, vilket innebär att försäkringsskyddet urholkas.

En situation som varit föremål för diskussion är exempelvis hur man hanterar en skada som inträffar om den försäkrade på fritiden tar emot ett arbetsamtal på mobilen och skadas när han eller hon promenerar under pågående samtal. Det finns förvisso en arbetskoppling, kanske förväntas t.o.m. arbetstagaren i stor utsträckning finnas tillgänglig på mobilen, vilket innebär att skadan har samband med arbetet. Om försäkringsskyddet exponeras för svårkontrollerade och ogrundade anspråk är detta samtidigt ett problem, varför just bevisfrågorna får utökad betydelse. Om arbetssituationen och villkoren för arbetets utförande innebär en ökad skaderisk är det typiskt en risk som är tänkt att omfattas av arbetsskadeskyddet. Det går inte att komma ifrån att en arbetssituation av ovan angivet slag synes rimma illa med gängse regler om en säker och trygg arbetsmiljö. Inträffar olycksfall i trafiken på grund av att den skadade pratar i mobiltelefon bör detta i varje fall *anmälas* till Arbetsmiljöverket.¹¹⁴ Någon direkt koppling mellan arbetsskadeförsäkringen eller TFA och arbetsmiljöreglerna finns däremot inte.¹¹⁵

När arbetsplatsen flyttar från kontoret till hemmet, kan det även skapa andra komplikationer. Som regel kan man inte begära att arbetsgivaren tillhandahåller kontorsutrusning både på arbetet och i hemmet. Det blir då inte arbetsgivaren som i praktiken svarar för arbetsmiljöns utformning, utan den enskilda individen.¹¹⁶ Om detta i förlängningen kan få någon effekt på bedömningen av skaderiskerna är svårt att uttala sig om, men det innebär i alla fall en förändring av arbetslivets villkor.

¹¹⁴ Är det fråga om vårdslöshet i trafik kan det naturligtvis aktualisera även en polisanmälan.

¹¹⁵ Undantag gäller för den culpabedömning som sker enligt § 22a TFA, men paragrafen har en ytterst liten praktisk betydelse. Arbetsmiljöreglerna aktualiseras även vid en gängse skadeståndprocess i händelse av att kollektivavtalsreglerat försäkringsskydd saknas; jfr det s.k. talförbudet enligt § 35 TFA.

¹¹⁶ Arbetsgivaren har dock fortsatt det övergripande ansvaret för arbetsmiljön.

8. Avslutande kommentar

Avgränsningen av försäkringsskyddet med hänvisning till skador i arbetet synes förhållandevis generös, men generellt accepterad. Det leder förvisso till att fler kan bli ersättningsberättigade, men samtidigt har avgränsningen av försäkringsskyddet vållat betydligt mindre diskussion och konflikt i Sverige jämfört med vad som tycks vara fallet utomlands. En bidragande orsak kan vara att det svenska skyddet inte avgränsas till typiska arbetsrisker samt att även färdolycksfall omfattas. Detta torde begränsa tvistelösningskostnaderna.

Skador som inträffar på arbetsplatsen har allmänt sett en stark anknytning till arbetet. Skador i samband med att arbete utförs på andra platser än arbetsplatsen eller andra tider än arbetstid kan generellt sägas ha en svagare anknytning till arbetet, men bedömningen beror bl.a. på den aktivitet som utförs. Gränsdragningen mellan handlingar som utförs som ett led i arbetet och sådana som hör till den privata intressesfären ger generellt upphov till olika problem. I takt med att arbetslivet blir alltmer flexibelt blir gränsen mellan arbete och fritid diffus, vilket ställer krav på den rättsliga värderingen av försäkringsskyddet. Det blir även svårare att kontrollera omständigheterna kring ett skadefall, vilket medför att bevisfrågorna får en ökad betydelse i skaderegleringen. Arbets-skadesförsäkringen står på så sätt inför nya utmaningar. Det grundläggande syftet bakom försäkringsskyddet är dock fortsatt detsamma, att ge ersättning för de skaderisker som arbetet innebär.¹¹⁷

¹¹⁷ För att avslutningsvis återvända till Bertil och hans enastående förmåga till snabba och kloka inlägg, så kan följande episod från min doktorandtid nämnas. Jag hade suttit och skrivit på ett omfattande manus och skickade med post 600 sidor till Bertil. Försändelsen nådde Uppsala morgonen därpå, varvid Bertil fångade upp den, satte sig på tåget till Östersund, inmundigade där en lunch och återvände sedan till Uppsala lagom till posttömning. Jag återfick manus morgonen därpå, med gedigna kommentarer i såväl text som fotnoter. Bara Bertil kan göra något sådant. *Ett innerligt tack för allt Bertil!*